

БӨЛІМ: БАЛАБАҚША

Мектеп жасына дейінгі балалардың этномәдени тәрбиесін қалыптастырудың педагогикалық стратегиясы

ЖАРИЯЛАНДЫ
02.03.2023СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/133338/>

Мектеп жасына дейінгі балалардың этномәдени тәрбиесін қалыптастырудың педагогикалық стратегиясы

Аңдатпа

Қазіргі уақытта, қазіргі білім беру моделі жағдайында мектеп жасына дейінгі балаларға этномәдени тәрбие берудің сапалы жаңа инновациялық тәсілдерін іздеу, педагогикалық стратегиясын әзірлеу ерекше маңызға ие. Сондықтан бұл мақаланың мақсаты — мектеп жасына дейінгі балаларға этномәдени тәрбие берудің педагогикалық стратегиясын зерттеу. Мақала нысаны — этномәдени тәрбиені қалыптастыру процесі.

Кілт сөздер: этномәдениет, қалыптасу, мектеп жасына дейінгі балалар, процесс, оқыту, тәрбие.

Этномәдениет этнос дамытқан құбылыстар мен материалдық және рухани өмір объектілерінің жиынтығы деп түсіндіріледі, ал оның тілде көрініс табуы — ерекшелігі болып саналады. Н.М. Мейрамов әзірлеген педагогикалық стратегияда ұлттық-тарихи көзқарас тұрғысынан жеке тұлғаны мәдениет құндылықтарымен таныстыру ретінде негізгі білім беру векторы анықталады [1]. Сондай-ақ, өзінің және басқа этностың әлеуметтік тәжірибесін игеру, оның санасының құндылық-семантикалық саласын дамыту, мектеп жасына дейінгі баланың жеке басы мен даралығын көп этникалық білім беру ортасының субъектісі ретінде қалыптастыру қажет. Тар педагогикалық мағынада мектепке дейінгі этномәдени тәрбие — бұл бір жағынан өзінің этникалық шеңберінен шығуға қабілетті, екінші жағынан, өз этносының мәдениетін құрметтейтін және қабылдайтын, көпмәдениетті қоғамдағы өмір талаптарына сәйкес оның қасиеттерін дамыта алатын жеке тұлғаны қалыптастыру мақсатында әсер ету процесі. Білімге

этномәдени көзқарас тәрбиешілерді, мұғалімдерді мектепке дейінгі мекемелерде этномәдени білім беруді жүзеге асыруға дайындау процесінің бағытын да анықтайды. Мектепке дейінгі этномәдени тәрбиенің мәні жалпыадамзаттық және этникалық құндылықтарға бағдарлану болып табылады. Осылайша, осы мақсатты нақтылайтын міндеттердің ішінде мыналарды бөліп көрсетуге болады:

1. Мектеп жасына дейінгі балалардың өз мәдениетіне, азаматтық санасына деген сүйіспеншілік сезімін қалыптастыру, этникалық және этномәдени толеранттылықтың, этносаралық қарым-қатынас мәдениетінің қалыптасуына ықпал ету.
2. Этноэтика негіздері туралы білім беру.
3. Этникалық мәдениетке деген құрмет пен қызығушылықты, оны зерттеуге деген ұмтылысты тәрбиелеу, мәдениет туралы этноконсолидациялық және этнодифференциациялық белгі ретінде, әртүрлі этникалық мәдениеттерді біріктіретін факторлар туралы, этникалық және жалпы адамзаттың олардағы үйлесімі жайлы, этникалық және ұлттық мәдениеттің айырмашылықтары туралы білім беру.
4. Баланың жасының өзара тәуелділігі және оның ұлттық-мәдени сәйкестігі, этникалық өзін-өзі танудың, этномәдени бірегейліктің және көпмәдениетті тұлғаның қалыптасу ерекшеліктері туралы түсінік қалыптастыру.
5. Мектеп жасына дейінгі балаларды әлемде тұратын халықтың этникалық мәдениетінің ең жарқын үлгілерімен таныстыру.
6. Тәрбиешілер, мұғалімдер мен ата-аналарға өмірлік цикл рәсімдері, әлемнің әртүрлі халықтарындағы балаларды тәрбиелеудің дәстүрлі жүйелері, отбасылық тәрбиелеудің ерекшеліктері, қазіргі балаларды әлеуметтендірудің дәстүрлі модельдері мен жүйелері туралы білім беру.
7. Халықтық дәстүрлерді жаңғыртуға, сақтауға, дамытуға мүмкіндік беретін мәдени-шығармашылық технологияларды игеруге ықпал ету.
8. Мектеп жасына дейінгі балаларда этникалық мәдениетті қалыптастыру, олардың этномәдени төзімділігін дамыту мүмкіндігін қамтамасыз ететін тәрбиешілерге этномәдени-педагогикалық құзыреттілікті қалыптастыру.

Мектепке дейінгі білім беруге әлеуметтік көзқарасқа негізделетін қағидаттардың бірі этномәдениет қағидаты болып табылады. Этномәдениет қағидатының мәнін қарастыру екі негізгі қағидатпен байланысты:

- ұлт принципі;
- мәдени әртүрлілік принципі [2].

Алайда, этномәдениет қағидаты ұлт пен мәдени ерекшелік қағидаттарының негізгі

ережелерін ескеріп қана қоймай, сонымен қатар әлем мен білім берудегі қазіргі тенденцияларға сәйкес жаңа ережелерді де қамтиды. Этнопсихологиялық және этнопедагогикалық жүйе этномәдени білім беру процесінің негізгі қабатында жатыр. Этномәдени мектепке дейінгі білім беруді ұстаудың жалпы жүйесі 1 кестеде келтірілген.

Кесте 1. Этномәдени тәрбие мазмұнының жүйесі [3]

№	Компоненттің атауы	Этномәдени тәрбие компонентінің мазмұнына сипаттама
	Этномәдени компонент	Этномәдениеттің ішкі құрылымын көрсетеді, олар білім беру процесіне кіретін этномәдени элементтермен, олардың жиынтығымен немесе тұтас құрылымдық кешенімен анықталады. Этномәдени мектепке дейінгі білім беру моделінің кеңістіктік-уақыттық координаттар жүйесінің орталығында жатыр. Этномәдени компоненттерді мектепке дейінгі білім беру мазмұнына енгізу қарқындылығына байланысты оның этномәдени бағытының тереңдігі әр түрлі болады.
	Этнологиялық компонент	Әр түрлі этностар, этникалық құндылықтар мен категориялар туралы этнологиялық және этногеографиялық білімдердің жиынтығымен анықталады. Этномәдени тәрбие моделінің кеңістіктік-көлденең координатасын көрсетеді.
	Тарихи-мәдени компонент	Этномәдениеттің тарихи дамуын, оның тұтастығын, өркениет процесіне, ұлттық және әлемдік мәдениет жүйесіне енуін түсінумен анықталады. Этномәдени тәрбие моделінің тарихи-уақыттық координатын көрсетеді.
	Этнопсихологиялық және этнопедагогикалық негіздер	Мектеп жасына дейінгі балалардың этникалық ерекшелігін, олардың мәдениетін, құндылықтарын игеру.
	Аймақтық компонент	Белгілі бір аймақтағы этномәдени материалды оқшаулауға назар аударады.

Осылайша, педагогикалық стратегияны әзірлеу шеңберінде балаларды этномәдени тәрбиелеу үш аспектінің бірлігінде, гуманитарлық практика ретінде қарастырылады:

— әлеуметтік құбылыс;

— тәрбиелік компонент;

— адамның рухани болмысын көрсететін процесс пен қызмет: оның әлеуметтік-мәдени (әлеуметтік-мәдени контекст, мәдени өмір салты, мінез-құлқын таңдау және жүзеге асыру) және жеке қасиеттермен (субъектінің іс-әрекеті, мінез-құлқы, қарым-қатынасы, мәдениеті) бірге қатысу.

Тарихи тәсіл негізінде әзірленген балаларды этномәдени тәрбиелеудің педагогикалық стратегиясының теориясы ұлттық, аймақтық деңгейлердегі «ресурстар — мақсат» болжамдық векторын ашады, мектепке дейінгі мекеме кеңістігінде этномәдени ресурстарды жеткіліксіз пайдалану жағдайында этномәдени тәрбиенің

стратегиялық және тактикалық міндеттерін инновациялық шешудің ғылыми-теориялық негізі болып табылады. Стратегия нысаналы иерархияларды белгілеуге, өңірдің этномәдени ресурстарын белсенді игеруге, балалардың ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайлар мен этномәдени құралдар кешенімен тіршілік әрекеті, сондай-ақ этномәдени тәжірибесін игеруінде оң нәтижелерге қол жеткізуге бағытталған педагогикалық және басқарушылық шешімдерді болжауға бағытталған, бұл білім беру мекемесінің білім беру қызметтерінің сапасы (баланың этномәдени тәрбиесі), этномәдени контент параметрлері бойынша бәсекелестік артықшылықтарын қамтамасыз етеді мазмұны, технологиясы, тәрбие құралдары.

Мектепке дейінгі білім беру мекемесінің кеңістігінде мектеп жасына дейінгі балаларды этномәдени тәрбиелеудің педагогикалық стратегиясының теориялық ережелері келесі негізгі элементтер болып табылады:

— мектепке дейінгі білім беру жүйесіндегі этномәдени педагогикалық қызметтің миссиясын (стратегиялық мақсаты) түсіну — өңірдің этномәдени кеңістігінде тіршілік және өміршеңдік тәжірибесін қалыптастыру;

— ұлттық деңгейдегі этномәдени тәрбиенің стратегиялық мақсаты (этномәдени құндылықтарды сақтау және оларды мектепке дейінгі білім беру кеңістігіне біріктіру);

— тактикалық міндеттер — этномәдени тәрбиенің ақпараттық-танымдық, эмоционалды-құндылық және тәжірибелік-белсенділік компоненттерін дамыту, этномәдени тәрбиенің ішкі жүйелерінің сыртқы (педагогтардың этномәдени құзыреттілігі) және ішкі (баланың этномәдени ортадағы белсенділігі) өзара байланысын қамтамасыз ету, ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайлар жасау;

— этномәдени тәрбие процесін болжау мен жобалаудың педагогикалық тәсілдерінің жүйесі;

— мектепке дейінгі білім беру мекемесінің кеңістігінде балаларды этномәдени тәрбиелеудің педагогикалық стратегиясын әзірлеу принциптері-педагогикалық стратегияның гуманистік доминанты және оны жүзеге асыру тактикасы [4].

Педагогикалық стратегияның орындылығы мектеп жасына дейінгі балалар өмірінің біртұтас этномәдени кеңістігін құрудан тұрады, онда әр түрлі этникалық мәдениеттер өкілдерінің құндылықтары, дәстүрлері мен өмір тәжірибесі бірдей ұсынылған, бұл әркімге құндылықтарды таңдау еркіндігі құқығын, мәдени сәйкестікті жүзеге асыруға мүмкіндік береді, сондай-ақ этномәдени кеңістікте этномәдени бейімделу кезінде қауіп факторларын азайтады. Балалардың этномәдени тәрбиесінің өлшемдері мен көрсеткіштері келесі бірыңғай компоненттермен ұсынылған:

— ақпараттық-танымдық критерий;

— эмоционалды-құндылық критерийі;

— критерийлер деңгейін бағалаудың диагностикалық аппараты (жеткілікті, жеткілікті деңгейден төмен).

Баланың этномәдени тәрбиесінің әзірленген критерийлері мен көрсеткіштері ғалымдардың 4-6 жас аралығындағы баланың дамуының психологиялық ерекшеліктері туралы теориялық ережелеріне негізделген [5]. Соның арқасынжа ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайлар кешеніне негізделген этномәдени тәрбиенің нормативтік деңгейін анықтайды. Ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайлардың әзірленген кешенінің тиімділігі баланы этномәдени тәрбиелеуге бағытталғандығымен, этномәдени тәрбие процесінің барлық компоненттерінің өзара байланыстылығымен және олардың ғылыми негізділігімен, педагогтың оларды іске асырудағы кәсіби құзыреттілігімен, этномәдени құндылықтар мен өмір тәжірибесін игерудегі тәрбие субъектілерінің белсенді ұстанымымен қамтамасыз етіледі.

Сонымен, ұсынылған педагогикалық стратегия, тұжырымдама, модель, мектепке дейінгі білім беру мекемесінің кеңістігінде балаларды этномәдени тәрбиелеу технологиясы инновациялық болып табылады және мектепке дейінгі этномәдени білім беру мәселесін теориялық немесе практикалық шешуге ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

Мейрамов Н.М. Этномәдени тәрбие. – Алматы, 2019. – 65 б.

Бабунова Е.С. Педагогическая стратегия этнокультурного воспитания детей в образовательной среде дошкольного учреждения // Сибирский педагогический журнал. — 2011. — №5. – 80-87.

Алпысбаев А.Е. Балаларды тәрбиелеу негіздері. – Алматы: Талап, 2015. – 35 б.

Ионова Б.М. Роль использования народных обычаев и традиций в нравственном воспитании детей старшего дошкольного возраста // Традиции и инновации в системе образования. — 2017. — 123-129.

Ломоносова Н.В. Формирование у старших дошкольников нравственных представлений о мире средствами базовых национальных ценностей / Ломоносова Н.В. — Сочи, 2021. – 139 с.

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.